

Maja Breznik

Slovenski pisatelji na strani transnacionalnega kapitala

V zadnjih tednih vnete polemike o vprašanju knjižničnega nadomestila so pisci spregovorili v jeziku ekonomije, ki tukajšnji javnosti zveni nedostojno, kadar govorimo o kulturi in umetnosti. A slovenski umetniki so se prav dobro znašli v tej govorici, in če hočemo razumeti, o čem nam slovenski kapitalisti in umetniki govorijo, si moramo ogledati, kakšna logika žene njihovo argumentacijo.

Vprašanje knjižničnega nadomestila sodi v sklop avtorskih pravic, te pa na področje intelektualne lastnine. Pravna ureditev lastninskih pravic naj bi vzpostavila "pravičnejša" razmerja med akterji kapitalističnega trga. Za varstvom intelektualne lastnine naj bi dala "nujno" (denarno) spodbudo tistim, ki producirajo takšne dobrine. Gospodarsko področje torej zahteva novo pravno korekcijo na podlagi domneve, da bo kapitalistični trg sam sposoben poskrbeti za produkcijo in distribucijo "netipičnih" dobrin: za umetnost, znanost, publicistiko, kmetijstvo itn.

Te dobrine so še nedavno veljale za javne dobrine in bile skrb javnosti, zdaj pa neoliberalci zahtevajo, naj preidejo v roke zasebnih podjetij. Ne gre torej več le za varstvo "avtorja", temveč za širjenje kapitalistične logike na nova področja, kamor doslej ni imela dostopa: zdravstvo, šolstvo, znanost, kultura ... Akumulaciji kapitala hočejo podrediti še zadnjo četrtno svetovne produkcije, ki nastaja v javnih sektorjih in pod nadzorom nacionalnih držav. Oglejmo si nekaj primerov, kako ta politika učinkuje.

Farmaceutski industriji so priznali izključno lastninsko pravico dvajset let po iznajdbi zdravila, češ da naj bi si z višjo ceno zdravila povrnila stroške za raziskave. Pri tem se pozablja, da največji del znanstvenega vložka, ki si ga lastijo farmacevtske družbe, prihaja iz javnih podpor za znanstvene raziskave. Zato

isti proizvod plačujemo dvakrat: prvič kot davkoplačevalci, drugič kot kupci. Kakor je redno poročal mesečnik *Le Monde diplomatique*, so se nerazvite države pred leti uprle visokim cenam, saj si jih ob množičnih epidemijah, ki tam divjajo, niso mogle privoščiti. Svetovna trgovinska organizacija (STO) je letos popustila in dovolila nerazvitim državam dostop do cenejših generičnih zdravil. To lepo dejanje zbuja vsaj dva pomisleka. Prvič, kako se je lahko zgodilo, da pravniki, ekonomisti in celo podjetniki razpravljajo o medicinskih vprašanjih in odločajo, katera država naj bi imela dostop do cenejših zdravil. Drugič, razvite države so se "prostovoljno" odrekle pravici do rabe generičnih zdravil: toda, ali nima revež iz razvite države prav tako pravice do cenejšega zdravila kakor revež iz nerazvite države? Ukrep STO dejansko diskriminira reveže razvitih držav in jim krati pravico do primerne zdravstvene oskrbe, hkrati pa s pravno prisilo spodkopava zdravstvo kot javni sektor.

Podobna prihodnost lahko čaka agrokemično industrijo ob možnostih, ki jih ponujajo genetsko prirejena semena. Kljub številnim znanstvenim zadržkom ob škodljivih učinkih te prehrane, je predelava genetske hrane že začela svetovni pohod. Curzio Bettio v *Nuova Unità* opisuje, kako proizvajalci, ki imajo patent nad semeni, uveljavljajo izključno pravico do prodaje semen, tako da so jo razširili celo na primere, kadar kmet uporabi semena iz prejšnjih žetev ali jih izmenja z drugimi kmeti. Kmetijski pridelovalci morajo odkupiti pravico do uporabe semen vsako leto. To si agrokemična industrija poskuša zagotoviti tudi tako, da proizvaja semena, ki postanejo naslednje leto sterilna in neuporabna za setev. Kmetovalci bodo zato potisnjeni v izjemno odvisnost od proizvajalcev semen, nerazvite države pa v še toliko večjo revščino, saj bodo morale poslej odplačevati še "avtorske pravice". Tekma za intelektualno lastnino na tem področju je privedla do pogodb, kakršno je sklenila multinacionalka *Merck & C.* z vlado Kostarike, od katere je za dober milijon dolarjev odkupila vse pravice glede "rastlin, mikroorganizmov in insektov" z območja te države.

S "knjižničnim nadomestilom" bi se Slovenija še dodatno uklonila gospodarskemu in pravnemu sistemu, ki ga narekujeja STO in Evropska unija. Slovenski pisatelji zahtevajo od države pravico, da jim od vsake knjižnične izposoje izplača nadomestilo v obliki neposrednega plačila ali štipendij za pisatelje, za vseh "dvajset milijonov knjižnih izposoj". Naj spomnimo: slovenska mreža javnih knjižnic je nastajala desetletja z davkoplačevalskim denarjem, večina tega gradiva pa povrhu vsega zajema avtorje, ki jim je trajanje avtorske pravice že zdavnaj poteklo. Slovenski pisatelji torej dejansko zahtevajo lastninsko pravico nad kulturno dediščino, slovensko in svetovno, ki smo jo desetletja skupaj zbirali v javnih knjižnicah, zato da bi imel vsakdo dostop do njih na podlagi temeljnih kulturnih in človekovih pravic.

Nedoumljivo je, da so slovenski pisatelji v tem svetovnem spopadu stopili na stran transnacionalnega kapitala, skupaj s farmacevtsko in agrokemično industrijo. Tako zlahka so pustili na cedilu ljudstvo, ki jih je stoletja spoštovalo kot svoje intelektualne zastopnike. V zameno za manjšo materialno korist so

pisatelji pripravljene podpirati svetovni pohod kapitala, ki skuša z odtujevanjem osnovnih človekovih dobrin za preživetje – zdravil, kmetijskih semen in kulturnih dobrin – kopičiti gospodarsko in politično moč v rokah maloštevilnih posameznikov.

Evropa je preživljala podoben proces, ki ga poznamo kot “prvotno akumulacijo”, že v šestnajstem stoletju, ko so s pravnimi prisilami ali z zadolževanjem preganjali ljudi s kmetij in jih prisilili, da so se prodajali kot mezdni delavci. To je znano obdobje, ko so v Britaniji “ovce žrle ljudi”, ko so italijanski in francoski kmetje trpeli revščino ob zadolževanju pri mestnih bankirjih in so bili vzhodnoevropejci prisilno refevdalizirani – tokrat v interesu perifernega kapitala. V enaindvajsetem stoletju nas skuša transnacionalni kapital razlastiti še enkrat, nam vzeti pravico do lastnega naravnega in kulturnega bogastva, zato da bi lahko “ekonomska racionalnost” zavladata na vseh koncih sveta. Ekonomist Giovanni B. Ramello v eni zadnjih številok *Economia della cultura* obravnava učinke avtorskih pravic in za konec izpelje sklep, da sta piratstvo in kraja tako rekoč nujni posledici zdajšnje politike avtorskih pravic. Če bo ta model zmagal, bo kmalu pravica do življenja postala tatvina. Kakor v Britaniji v šestnajstem stoletju, kjer so ljudi, ki so jih pregnali z zemlje, obešali kot lenuhe in klateže.